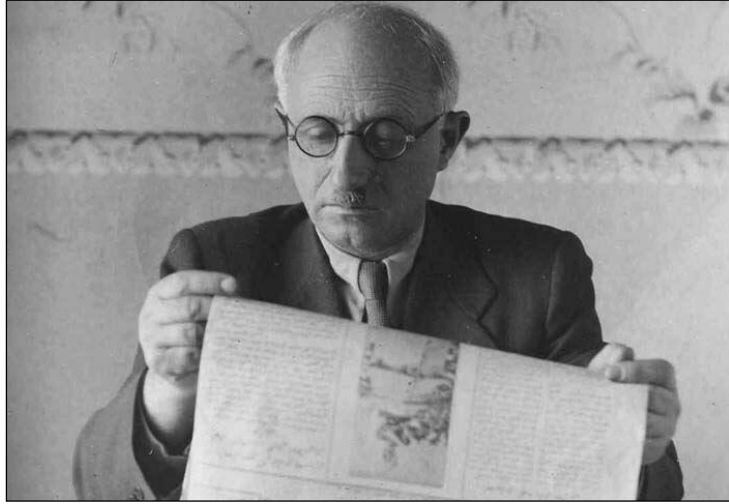

Güney Azərbaycan türklərinin ən çox mübarizə apardığı məsələ ana dilinin yaşadılması ilə bağlı olub. Çünki ana dili yaşayırsa, demək xalq özü də, milli kimliyi də yaşayır, milli şüuru inkişaf edir. Əlbəttə, ana dilini yalnız xalq danışq dilində inkişaf etdirmək çətinidir, bunun üçün mütləq mənada dil məktəblərdə tədris olunmalıdır, bu dildə qəzetlər, jurnallar, kitablar işiq üzü görməlidir.

Güneyli soydaşlarımız ən ağır şəraitdə Azərbaycan dilini, türk milli kimliyini qoruyub saxlaya biliblər. Firsət yarandıqca ana dilimiz üçün yeni nəfəslilər açılmasına nail olublar. Bu isə Azərbaycan dilli mətbuatın, qəzetlərin yaranmasına səbəb olub.

Bilirik ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə "Azərbaycan" qəzeti nəşr olunub. Cümhuriyyət beşiyində boğulduqdan sonra 25 il sonra eyni adlı qəzet Güney Azərbaycanda nəşr olunmağa başlayıb. 1945-ci ildə hakimiyyətə gələn Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin orqanı olan "Azərbaycan" qəzeti güneydəki milli mətbuatımızın aynası olub. Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, milli hökumətin qurulması güneydə ana dilimizin ehtişam tapmasında böyük rol oynadı, məktəblər, savadsızlığın ləğv edilməsi kursları açıldı, Təbriz universiteti canlandı, daha neçə-neçə mütərəqqi hadisələr baş verdi.

Azərbaycanın səsinə çevrilən "Azərbaycan" qəzeti...

Ərəb əlifbası ilə ana dilimizdə çap olunan "Azərbaycan" qəzeti barədə tədqiqatçılar çox maraqlı araşdırmalar aparıblar. Məlumatlara görə, "Azərbaycan" qəzeti 1945-1946-cı illərdə Cənubi azərbaycanlıların milli-demokratik hərəkatına rəhbərlik etmiş Azərbaycan Demokrat Fırqəsinin 3 sentyabr 1945-ci il tarixində Təbriz şəhərində təsis etdiyi qəzet olub və Mərkəzi Komitəsinin rəsmi orqanı olaraq qeyd edilir. "Azərbaycan" qəzeti cənubi azərbaycanlıların milli-demokratik hərəkatı nəticəsində 12 dekabr 1945-ci il tarixində yaradılmış Azərbaycan Milli Hökumətinin ictimai, iqtisadi, siyasi və mədəni sahələr üzrə heyata keçirdiyi islahatları, Azərbaycan cəmiyyətinin demokratik əsaslar üzərində qurulub möhkəmləndirilməsi sahəsində fəaliyyətini, bütün İran miqyasında demokratik hüquqlar uğrunda mübarizəsini əks etdirir.

Qəzetin tarixinə və yaranma səbəblərinə işiq tutan tədqiqatçılar yazırlar ki, Azərbaycan Demokrat Fırqəsi Mərkəzi Komitəsinin rəsmi mətbu orqanı kimi "Azərbaycan" qəzetinin ilk sayı 5 sentyabr 1945-ci il tarixində çap edilərək xalq arasında yayılıb və 12 dekabr 1946-cı il Azərbaycanda

milli-demokratik hərəkatın süqutunadək 370 sayı dərc edilib. Qəzetin sonuncu sayı 11 dekabr 1946-cı ildə nəşr edilib.

Yazılanlara görə, "Azərbaycan" qəzeti öz səhifələrində fırqənin şüarlarını, günün siyasi məsələlərini sadə ana dilində izah edir və kütlələri milli azadlıq uğrunda mübarizədə əlbir olmağa çağırırdı. Azərbaycan xalqının tarixini və mədəniyyətini, istək və arzuları uğrunda mübarizə apardığı müqəddəs məqsədini, İran hakimiyyətinin ölkəni uçuruma aparmasını, fəlakət və bədbəxtliklərin səbəblərini, İran xalqlarının demokratiya və azadlıq tələblərini "Azərbaycan" qəzetinin hər bir sayında çox aydın bir şəkildə təqdim edib.

Xalqı öz azadlığını müdafiə etməyə çağıran qəzet...

Qeyd edilənə görə, 1945-1946-cı illər cənubi azərbaycanlıların 21 Azərbaycan milli-demokratik hərəkatlarının şah rejimi və ona himayədarlıq edən xarici imperialist qüvvələrin köməyi və sovetlərin xəyanəti nəticəsində məğlubiyyətə uğradılmasından bir gün öncə də "Azərbaycan" qəzeti xalqı özünün əldə etdiyi milli-demokratik hüquq və azadlıqlarını qoruyub saxlamaq üçün mübarizəyə səsləyirdi.

"Azərbaycan" qəzeti son sayında Azərbaycan xalqına belə bir müraciətə yazır: "Əziz həmvətənlər! Vətənimiz və azadlığımız tarixi dövrlər keçirir. Şiddətli, ağır, gərgin, lakin şərəf və iftixar dolu bir mübarizə başlanmışdır. Bu münasibətlə Fırqə və Həmkarlar İttifaqı sizə, yeni fədailərə, xalq qoşunlarına, qəhrəman əfsərlərə, igid fədalı başçılarına, rəşid kargər və yorulmaq bilməyən kəndlilərə, gözüaçıq rövşənkirlərə, bir sözlə bütün xalqa müraciət edib, hümmət və fədakarlıqlarınızı daha mətin qədəm, daha möhkəm iradə ilə saxlamağı tövsiyə edir və sizin mərdanəliyinizə ürekdən inandığını, sizin hümmət və qəhrəmanlığınızda dayandığını açıq surətdə dünyaya elan edir. Mübarizə şiddətli, qanlı, ağır olsa da, aldığımız nəticə böyük və ıffətlidir.

Əziz həmvətənlər! İndi hər kəs, hər bir azərbaycanlı, arvad və kişi, qız və oğlan öz gücünü, öz varlığını cəbhəyə məsrəf etməlidir. Hər kəs əlindən nə gəlirsə, azadlıq yolunda

Cənubi Azərbaycan Demokrat Cümhuriyyətinin "Azərbaycan" qəzeti - maraqlı tarix..

məsərəf etməkdən çəkinməməlidir. Qoy bu tarixi vəzifəni şəreflə əncam verək, qoy gələcək nəslimiz səadətə yaşadıq zaman bizim adımız, bizim qəhrəmanlığımız azadlıq ilə iftixar etsin, qoy dünya bizi tanıdığı kimi yaşamaq haqqına layiq bir xalq olduğumuzu anlasın. İndi bu yolda qurbanlıqlar veririk və bu yol bizi zəfər və qalibiyyətə yetirəcəkdir" (Müraciəti "Azərbaycan fəhlə və zəhmətkeşlər İttifaqı" Mərkəzi Şurasının sədri Məhəmməd Biriya və Azərbaycan Demokrat Fırqəsi Mərkəzi Komitəsinin sədri Seyid Cəfər Pişəveri imza etmişlər). "Azərbaycan" qəzeti cənubi azərbaycanlıların milli şüurunun formalaşması və inkişafında əvəzsiz rol oynayıb

"Azərbaycan"ın yazarları kim olub?

Tədqiqatçıların araşdırmalarından məlum olub ki, Azərbaycan qəzeti 1945-ci ildən başlayaraq Təbriz şəhərində gündəlik nəşr olunub. Onun səhifələrində Güney Azərbaycanın tanınmış şairləri Əli Fitrət, Mehdi Etimad, M.C.Çavuşu ilə yanaşı, Hüseyn Səhəf, Yəhya Şeyda, Fəxrəddin Məhzun, Hüseyn Cavan kimi şairlərin poetik nümunələri tez-tez dərc olunurdu. Qəzetin nəşrinin ilk aylarından başlayaraq onun səhifələrində dərc olunan M.Tahirin "Azərbaycan ədəbiyyat tarixində Möcüz", M.Naxçıvaninin "Mirzə Məhəmmədəli Tərbiyət", Novruzun "Şeyx Məhəmməd Xiyabani" (silsilə məqalələr) və s. bu kimi yazılarda ədəbi və tarixi simalar hörmətlə anılır, onların vətən və xalq qarşısında xidmətləri dəyərləndirilirdi.

"Azərbaycan" qəzetlərində folklorun toplanıb öyrənilməsi, yayılması işi də geniş yayılmışdı. Uzun illər ana dilində təhsildən, mətbuatdan, kitab oxumaqdan məhrum olan azərbaycanlılar bəlkə də yalnız folklorun hesabına öz milli varlıqlarını qoruyub saxlaya bilmişdilər. Doğma dildə yazıb oxuya bilməyən cənubi azərbaycanlıların el nəğmələri, atalar sözləri, bayatıları, nağılları, dastanları dildən-dilə, eldən-elə dolayırdı. "Azərbaycan" qəzetində Məhəmmədəli Fərzanənin (o, qəzetdə M.Ə. Qövsü təxəllüsü ilə çıxış edirdi - redaktor) "Azərbaycanın milli dastanları" başlıqlı silsilə yazıları dərc olunurdu. Qeyd edilənə görə, bu qəzetdə bayatıların ilk nümunələri və "Dədə Qorqud" dastanları M.Fərzanənin təşəbbüsü və iştirakı ilə toplanıb nəşr olunurdu.

"Azərbaycan" qəzetində müntəzəm olaraq xalqın tarixindən, onun qəhrəmanlıq səhifələrindən, klassik ədəbi irsindən nümunələr, çağdaş şairlərin əsərlərindən parçalar verilir. "Qəzet səhifələrində ilk

şairləri görünən Əli Fitrət, Hilal Nasiri, Mir Mehdi Etimad və başqalarının təşəbbüsləri nəticəsində ana dilində yazanların sayı artır, mətbuat aləminə yeni qüvvələr gəlirdi" kimi fikirlər də özlüyündə maraqlı məlumat daşıyıcıdır.

Qeyd edilənə görə, "Azərbaycan" qəzeti ən yaxşı yazıçı və jurnalistləri öz ətrafında birləşdirə bilmişdi. Bunlardan Firudin İbrahimi, M.Turabi, H.Xoşşinabi, İsmayıl Şəms, Q.Qəhrəmanzadə, Abbas Pənahi, Əhməd Musəvi və s. göstərmək olar. Fırqənin sədri S.C.Pişəveri "Azərbaycan" qəzetinin və ana dilində nəşr olunan mətbuatın təşkilatçısı olub.

Pişəverinin azadlıq ətirli yazıları...

Tədqiqatçılar vurğulayırlar ki, "Azərbaycan" qəzetində ən möhkəm və məzmunlu, dolğun məqalələr Pişəverinin qələmi ilə yazılıb. O, "Azərbaycan" qəzetinə yaxından rəhbərlik edib.

S.C.Pişəveri Azərbaycan xalqının milli-azadlıq hərəkatının ən mühüm problemləri,

gündəlik siyasi-ideoloji məsələləri barədə qəzetdə məqalələr yazır, kütləvi yığıncaqlarda iştirak edir və bunlar mətbuat vasitəsilə yayılırdı. Mətbuatın və nəşriyyatın ana dilində, geniş miqyasda yayılması, ilk dəfə olaraq kəndlərə yol tapması, kənd və şəhər zəhmətkeşlərinə onların keçmiş və gələcəyi, gündəlik təsərrüfat işləri haqqında məhz ana dilində məlumat verməsi çox mühüm hadisə idi. Bu cəhətdən "Azərbaycan" qəzetinin xidməti çox böyükdür.

Qeyd edək ki, məqalənin ərsəyə gəlməsində Səməd Bayramzadənin "Azərbaycan" qəzeti. Azərbaycan Demokrat Fırqəsi Mərkəzi Komitəsinin orqanı (1945-1946-cı illər, Təbriz) kitabından, Pərvanə Məmmədlinin "Cənubi Azərbaycan mətbuat tarixi" (XIX-XX-XXI yüzilliklər) kitabından, Solmaz Rüstəmovanın "Azərbaycan dövrü mətbuatı." 1875-1990. Bibliografiyasından və başqa mənbələrdən istifadə edilib.

İradə SARIYEVA